

Závěrečná zpráva o projektu
„Dokumenty československé zahraniční politiky“

RM 06/01/11

Řešitel projektu: doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc.

V rámci tohoto projektu, zpracovávaného Historickým ústavem AV ČR, v. v. i. a Ústavem mezinárodních vztahů v. v. i., byl připraven další svazek edice *Dokumenty československé zahraniční politiky*. Cílem edice je zdokumentování vztahů československého státu s velmocemi a s dalšími státy v rovině politické a diplomatické. Jde o zpřístupnění základních dokumentů, nacházejících se v českých a slovenských archivech a vztahujících se k dějinám československé zahraniční politiky tak, aby byla vytvořena souvislá ediční diplomatická řada odpovídající standardním edicím rozvinutých zemí (ADAP – Německo, ADÖ – Rakousko, DDF – Francie, DBFP – Velká Británie, FRUS – USA etc.). Pracovně je edice rozdělena na řadu A (1918–1938) a na řadu B (1939–1945). V roce 2011 byl vydán 2. svazek *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920* (červenec 1919 – červen 1920), jenž tvoří svazek A/2/2 zmiňované edice.

Se zhruba desetiletým odstupem od vydání prvního svazku se ke čtenářům dostává druhá, závěrečná část edice základních písemností československé zahraniční politiky z období rokování druhé části pařížské mírové konference (1919–1920).¹ Její struktura i formální vybavení se sice nijak neodlišuje od svazku prvního a publikace tak tvoří integrální část celé řady *Dokumenty československé zahraniční politiky*. Skladba zde uveřejněných dokumentů je však přece jen poněkud odlišná od materie prvního svazku, což souvisí s řadou okolností, v první řadě však s upevňováním mezinárodního postavení nedávno zrozené republiky a jejího počátečního ukotvování do minimálně středoevropských diplomatických vazeb.

Jádrem dokumentace, publikované v prvním svazku, byly především písemnosti bezprostředně souvisící s aktivitou československé delegace na mírové konferenci v Paříži a její provázaností s domácími politickými centry, materiál shromážděný pro druhou část sbírky je již však různorodější. Velkou část tvoří pochopitelně opět zásadní dokumenty, týkající se ještě připravované mírové smlouvy s Rakouskem (jež byla podepsána 10. září v Saint Germain-en-Laye), jednak základní dokumentace, ilustrující složitá jednání předcházejících

---

¹ Srv. J. DEJMEK a F. KOLÁŘ ve spolupráci s M. NECHVÁTALEM, H. NOVÁČKOVOU a I. ŠTOVÍČKEM (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. Dokumenty československé zahraniční politiky*, sv. A/2/1, Praha, Ústav mezinárodních vztahů – Karolinum – Historický ústav AV ČR 2001, 390 stran.

finálnímu podpisu míru s Maďarskem, jenž byl podepsán v Trianonu 4. června 1920. Tím se však obsah tohoto svazku edice zdaleka nevyčerpává, byť by množství dochované různorodé dokumentace, týkající se obou smluv, bohatě naplnilo samostatný svazek. Ale v této části edice už musel být výrazněji zastoupen i výběr dokumentů, vzešlých z činnosti československých zastupitelských úřadů v metropolích sousedních zemí, především Polska, Maďarska a Rakouska, a pochopitelně i evropských velmocí. Třetí – nemalou – podmnožinu uveřejněné materie potom nutně tvoří alespoň nejdůležitější dokumenty, týkající se mezinárodně politické dimenze evakuace více než padesátitisícové československé armády ze Sibiře a s ní souvisících i prvních oficiálních styků mladé republiky jednak se sovětskou vládou, jednak s Japonskem a Čínou.

Publikovaný soubor dokumentů vzešel – podobně jako v případě svazku prvního a také obou částí dílu třetího, následujícího – ze selekce často velmi různorodé materie, jejíž obtížnost pramenila jak ze složitosti problémů příslušných jednání, resp. rozvíjejících se mezistátních vazeb, tak z nejednotného způsobu úřadování, vedení písemností, zvláště zpravodajství zastupitelských úřadů, atd. Jak bylo podrobněji vysvětleno i v úvodních studiích k oběma zmíněným svazkům *Dokumentů československé zahraniční politiky*, materiály, pocházející z aktivit prvních úřadů vládních delegátů či vyslanectví Československé republiky, byly jak kvalitativně, tak kvantitativně velmi odlišné, což samozřejmě nelze ani sebedůmyslnější heuristikou, kombinovanou s racionálním výběrem dokumentace, zcela překlenout. Výrazná heterogenost dochované dokumentace přitom zásadně ovlivnila i problematiku, kterou ohrážela. Z některých metropolí je již z tohoto časového období dochována celkem bohatá kolekce vyslaneckých relací, zrcadlících politické, hospodářské i další realie toho kterého státu (viz například bohaté zpravodajství z Varšavy, Vídně či Bělehradu), ovšem odjinud – např. i z Paříže – informativní zprávy československých diplomatů z této periody prakticky chybějí. Absence jiných důležitých témat (například vývoj situace na celkem důležitém řecko-tureckém válčišti, na některých bojištích občanské války v Rusku apod.) je pak daná už neexistencí stálého diplomatického zastoupení republiky v těchto oblastech, jehož vývoj byl podrobněji popsán v úvodní studii k dalšímu dílu.²

Ale bez ohledu na tato i další úskalí ale předkládaná dokumentace dobře naznačuje, jak obtížné problémy musela teprve budovaná diplomacie mladé republiky ve sledovaném období jejího finálního mezinárodněprávního zakotvování často řešit. Podpis mírové smlouvy s Maďarskem v Trianonu 4. června 1920, jímž je také tento svazek uzavřen, byl v tomto smyslu zásadním mezníkem, byť samozřejmě ani ratifikace všech pařížských mírových smluv

---

² Srv. J. DEJMEK, *Dobudování ministerstva zahraničních věcí a výstavba sítě zastupitelských úřadů Československé republiky*, in: J. DEJMEK – F. KOLÁŘ (eds.), *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. A/3/1, Praha, Ústav mezinárodních vztahů – Karolinum 2004, s. 23 an.

ještě zdaleka neznamenal nastolení řádu, „bezpečného pro demokracii“. To ostatně dobře ukazuje i dokumentace, zveřejněná v obou svazcích dalšího dílu, publikovaná již v letech 2004 až 2005.³

* * *

Vzhledem ke zmiňované desetileté přestávce mezi vydáním prvního a druhého svazku dokumentů je – i pro snazší využití edice historiky – nutné připojit ještě několik bibliografických doplňků. Ačkoliv těžiště výzkumu dějin mezinárodních vztahů v posledních desetiletích jednoznačně spočívá ve výzkumu čtyř dekad studené války, dočkaly se nových zpracování i problémy spjaté s mírovou konferencí v Paříži. V rámci ediční řady svých diplomatických dokumentů vydala nově základní dokumentaci Francie – a částečně i Polsko – a objevila se i celá řada historiografických nových zpracování.⁴ Nejrozsáhlejší z nich je (dosud ovšem nedokončená) více než třicetisvazková řada o „tvůrcích moderního světa“, v níž jsou na základě biografii předních aktérů mírové konference prezentovány anglosaskému čtenáři základní problémy a otázky, diskutované při pařížských jednáních, ale jež se snaží vystopovat i dlouhodobé důsledky tamních rozhodnutí.⁵

Tematika pařížské konference, resp. diplomatická jednání, souvisící se završováním geneze Československé republiky, se v minulé dekádě stala pochopitelně i předmětem nových bádání českých a slovenských historiků. Nejdůležitějším novějším českým vkladem do poznání problematiky se nepochybně stalo vydání korespondence Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Kramáře, v níž jsou mj. otištěny všechny dochované dopisy prvního ministerského předsedy republiky jejímu prezidentovi.⁶ Tato sbírka (jejíž některé jednotliviny byly otištěny i v prvním svazku dokumentů) přitom velmi cenným způsobem doplňuje jak již dříve vydanou korespondenci mezi

---

³ J. DEJMEK – F. KOLÁŘ (eds.), *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. A/3/1, c. d., 704 stran; sv. A/3/2, Praha, Ústav mezinárodních vztahů – Karolinum – Historický ústav AV ČR 2005, 588 stran.

⁴ Srv. zvláště: *Documents diplomatiques français, 1920*. Tome I. Paris, Imprimerie nationale 1997; *Documents diplomatiques français, 1921, Annexes (10 janvier 1920–31 décembre 1921)*. Paris, Ministère des Affaires étrangères 2005. Doplnění se dočkala i původní polská edice *Sprawy polskie...*, a to suplementárním svazkem, vydaným v rámci velké série: *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne*. Warszawa, Polski Instytut spraw międzynarodowych.

⁵ Z celé řady *Makers of the Modern World: The Peace Conference of 1919–1923 and the aftermath*, jež bude podrobněji formou recenzní eseje rozebrána jinde, tu připomeňme alespoň první svazky, věnované nejdůležitějším osobnostem klíčových vítězných velmocí, Francie, Velké Británie a USA: D. R. WATSON, *George Clemenceau*. Londýn 2008; A. SHARP, *David Lloyd George, Great Britain*, Londýn 2008; B. MORTON, *Woodrow Wilson, United States*, Londýn 2008. Českému čtenáři se zatím dostalo jen překladu dobré přehledné práce kanadské historičky M. MACMILAN, *Mírotvorci*, Praha 2005 (originál: *Peacemakers*, Londýn 2003).

⁶ Srv. J. BÍLEK et cons. (eds.) *Korespondence T. G. Masaryk – K. Kramář*, Praha, Masarykův ústav 2005.

ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem a T. G. Masarykem, tak úřední (a většinou formou šifrované telegrafické korespondence zasílané) zprávy mezi Benešem a vedoucím politické sekce ještě budovaného ministerstva zahraničních věcí Bedřichem Štěpánkem, jejíž podstatné části jsou zařazeny do této sbírky. Výslovné připomenutí si zasluhuje i pečlivá edice sumární zprávy ministerského předsedy K. Kramáře o počáteční fázi pařížského jednání pro ministra Antonína Švehlu.⁷ Nového monografického zpracování se však dočkaly i některé další problémy pařížské konference, mj. studium mechanismu rozhodování o konečné úpravě hranic nástupnických států, a především dvojí podrobné zpracování mírových jednání s Maďarskem, završené trianonskou mírovou smlouvou.⁸ S předkládaným svazkem se časově částečně kryje i edice deníků prvního československého vyslance ve Vatikánu Kamila Krofty, jejíž součástí je výbor jeho úřední korespondence s Prahou.⁹

* * *

Z hlediska formálního je ediční podoba předloženého svazku totožná s pravidly, jimiž se řídí vydávání celé série *Dokumentů československé zahraniční politiky* a jež v obecné podobě vychází z příslušných pravidel pro vydávání novověkých materiálů.¹⁰ Každý z chronologicky řazených dokumentů je vybaven záhlavním registrem, uvedením jeho současného uložení a samozřejmě nezbytným poznámkovým aparátem, usnadňujícím vnější a především vnitřní pramennou kritiku.

Výsledky vědecké pramenné a textové kritiky dokumentů jsou dále zaznamenány v textových poznámkách. Zde jsou uvedeny upřesňující údaje, týkající se datace, místa vzniku dokumentu, druhu dokumentu, jeho autora a adresáta. Textové poznámky přinášejí informace, týkající se vlastního publikovaného textu, upozorňují na chyby v textu, přinášejí jeho správné znění, upozorňují na autorské změny v textu, autorské vypuštění textu ap. Dále vysvětlují ediční zásahy do textu, nezvyklé zkratky, pokud nejsou rozepsány ap.

---

⁷ V. QUAGLIATOVÁ (ed.), *Edice zprávy K. Kramáře T. G. Masarykovi a ministerské radě o poměrech a situaci na mírové konferenci v Paříži z roku 1919*, in: J. BÍLEK – L. VELEK (eds.), *Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo*, Praha 2009.

⁸ Srv. zvláště M. HRONSKÝ, *The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon*, Bratislava 2001; E. IRMANOVÁ, *Maďarsko a versailleský mírový systém*, Ústí nad Labem 2002. Upozornit se sluší i na slovenský překlad posledního maďarského zpracování této problematiky: I. ROMSICS, *Trianonská mierová zmluva*, Bratislava 2006. Připomenout je třeba i řadu podrobných studií slovenské historičky B. FERENČUHOVÉ, např. *Velmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hranicih Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži 1919*, in: TÁŽ, *Francúzsko a slovenská otázka 1789–1989*, Bratislava 2008, s. 203–219, ad.

⁹ K. KROFTA, *Diplomatický deník 1919–1922*, k vydání z autorova rukopisu připravil a úvodní studií, poznámkami a přílohami opatřil Jindřich Dejmeke, Praha 2009.

¹⁰ I. ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

V textových poznámkách jsou rovněž doplňující informace o uložení dokumentu, formě jeho dochování či vyhotovení i předchozího zveřejnění.

Komentáře a poznámky vycházejí z obsahové historické kritiky textu. Upřesňují fakta uvedená v písemnostech, přinášejí odkazy na další dokumenty v publikaci, rozvíjejí informace obsažené v dokumentech, přičemž využívají ty dokumenty, které do edice nebyly zařazeny.

Svazky jsou kromě edičního a historického úvodu vybaveny dalším vědecko-informačním aparátem. Osobní rejstřík přináší základní údaje, tj. plné jméno, informace o funkcích a činnosti, jež osoby, vyskytující se v textech dokumentů a v jejich aparátu, zastávaly či vykonávaly v uvedených letech, zvláště ve válečném období. Odkazuje na čísla publikovaných dokumentů.

Až na několik uvedených výjimek byla editace všech dokumentů provedena podle originálů, popřípadě kopií uložených v různých fondech Archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze (AMZV). U prvního svazku pocházela velká část dokumentace z fondu Pařížský archiv a samozřejmě v tomto období z již celkem bohaté šifrované telegrafické korespondence, především mezi pražským ústředím a československou delegací v Paříži, ovšem záběr tohoto svazku je již širší. Kromě obou zmiňovaných souborů byly vytěženy i fondy politických zpráv, především z Bělehradu, Berlína, Budapešti, Bukurešti, Londýna, Paříže, Říma, Varšavy, Vídně a Washingtonu. Využity byly však i fondy další, mj. rozsáhlá sbírka Pařížská konference a reparace, obsahující – kromě jiného – i část korespondence mezi ministerstvem zahraničních věcí a delegací v Paříži z doby přípravy mírové smlouvy s Maďarskem, ovšem i cenné jednotliviny týkající se evakuace československého vojska ze Sibíře. K detailnějšímu zdokumentování posledního zmiňovaného problému by ovšem bylo záhodno připravit suplementární sbírku, pro niž by fundament mohly tvořit poměrně rozsáhlé kolekce tzv. Sibiřských archivů v AMZV, obsahující mimo jiné podstatnou část písemností politických zástupců československé armády u různých ruských politických vlád a seskupení. Realizace tohoto záměru, jenž by mohl značně zdokonalit naše vědomosti, zvláště o poslední fázi činnosti našeho armádního sboru na Sibíři a vůbec v dálnovýchodních oblastech, zatím zůstává pouhým „piem desideratem“ české historiografie.